

JADIDCHILAR MILLATIMIZ KO'ZGUSI**Obitxonov Alisherxon Avliyoxon o'g'li**

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti,

Namangan filiali sirtqi ta'lim Tarix yo'nalishi 2-kurs talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14034309>

Annotatsiya. Markur maqolada Jadidchilik harakati, ularning namoyondalari amalga oshirilgan ishlari haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: Jadidchilik, ma'rifat, islohotlar, milliy uyg'onish, madaniyat, ta'lim, o'zlikni anglash, zamonaviylik, taraqqiyot.

VETERANS ARE THE MIRROR OF OUR NATION

Abstract. This is it he article talks about the Jadidchilik movement and the works of their representatives.

Key words: Modernism, enlightenment, reforms, national awakening, culture, education, self-awareness, modernity, development.

ВЕТЕРАНЫ – ЗЕРКАЛО НАШЕЙ НАЦИИ

Аннотация. В статье Маркура рассказывается о движении «Джадидчилик» и работе его представителей.

Ключевые слова: Модернизм, просвещение, реформы, национальное пробуждение, культура, образование, самосознание, современность, развитие.

Jadidchilik harakati XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Turkiston hududida shakllangan milliy-ma'rifiy va islohotparvarlik harakati bo'lib, o'z davrida musulmon jamiyatlarini zamonaviylashtirish va rivojlantirishni maqsad qilgan. Bu harakat asosan O'rta Osiyo va Kavkaz mintaqalaridagi turkiy xalqlar o'rtasida keng tarqalgan va ilm-fan, ma'rifat, ta'lim, madaniyat sohalarida yangiliklar kiritishga yo'naltirilgan.

Jadidchilik Harakatining Paydo Bo'lish Sabablari

Jadidchilik harakati paydo bo'lishiga bir nechta omillar sabab bo'lgan:

1. Rus imperiyasining bosqini va madaniy mustamlaka siyosati: XIX asrning ikkinchi yarmida Turkiston Rossiya imperiyasi tarkibiga kiritildi. Rus hukumatining mustamlakachilik siyosati mahalliy aholining huquqlari va madaniyatini chekladi, bu esa xalqni milliy uyg'onish va o'z-o'zini anglash yo'liga yetakladi.
2. Savodxonlik darajasining pastligi va ilm-fanga e'tiborsizlik: Mahalliy aholi orasida savodsizlik darajasi yuqori edi, ilm-fan va dunyoviy ta'lim rivojlanmagan edi.

O'rta Osiyo madrasalarida asosan diniy fanlar o'qitilar, zamonaviy fanlar esa e'tibordan chetda qolgan. Bu esa jahondagi ilg'or mamlakatlar bilan raqobatlashishni qiyinlashtirardi.

3. G'arb madaniyati va texnologiyasidan ta'sirlanish: Usmonli turklar, Hindiston, Misr kabi musulmon mamlakatlarida zamonaviy maktablar va ma'rifiy islohotlar amalga oshirilayotgani haqida xabardor bo'lgan Turkiston ziyolilari bu o'zgarishlarning zarurligini anglay boshladilar. Musulmon mamlakatlarida yangi islohotlar boshlandi, bu esa jadidlarni ilmiy va madaniy yangiliklarga da'vat etdi.

4. Ilmiy va ma'rifiy asarlarning ta'siri: Turkiya va Misrda yangi usuldagi maktablar ochilishi, bosma matbuot va nashriyotlar orqali ma'rifatparvarlik g'oyalarining keng yoyilishi o'zbek ziyolilariga katta ta'sir ko'rsatdi. Ayniqsa, Ismoil Gasprinskiy kabi ma'rifatparvarlarning faoliyati va uning "Tarjimon" gazetasi ta'sirida ko'plab o'zbek ziyolilari ma'rifat va ta'limning muhimligini anglay boshladilar.

Jadidchilik Harakatining Maqsad va Vazifalari

Jadidlar Turkiston jamiyatini ilm-ma'rifat va yangiliklar orqali o'zgartirish, zamonaviy dunyoqarash va ma'rifatni shakllantirishni o'z oldiga maqsad qilib qo'yganlar. Ularning asosiy maqsad va vazifalari quyidagilardan iborat edi:

1. Zamonaviy ta'lim tizimini yaratish: Jadidlar eski usuldagi diniy ta'lim tizimini isloh qilish va zamonaviy fanlarni o'rgatadigan yangi usuldagi maktablarni tashkil etishni maqsad qilganlar. Ushbu maktablarda tabiiy fanlar, matematika, geografiya, tarix kabi dunyoviy bilimlar o'qitila boshlagan.

2. Milliy o'zlikni anglash va uyg'onish: Jadidlar xalqni o'z tarixini bilish, o'z madaniy merosini asrash va rivojlantirishga chaqirdilar. Ular Turkiston xalqlarining o'zligini anglashiga, o'z milliy madaniyati, tili va qadriyatlarini qadrlashiga katta ahamiyat qaratganlar.

3. Matbuotni rivojlantirish va omma orasida savodxonlikni oshirish: Jadidlar gazetalar, jurnallar va kitoblar orqali ommani ma'rifat bilan tanishtirishni maqsad qilib, gazeta va jurnal chiqarishni yo'lga qo'yganlar. Bu nashrlar orqali o'zlarining ilg'or g'oyalarini, milliy uyg'onish va rivojlanish zarurligini xalq orasiga tarqatganlar.

4. Jamiyatni modernizatsiya qilish: Jadidlar xalq hayotini zamonaviy dunyo talablariga moslashtirish va ijtimoiy hayotni modernizatsiya qilishga intilganlar. Ular jamiyatda yangicha fikrlash va dunyoqarashni shakllantirish, texnologiyalarni joriy etish, mehnatni samarali tashkil qilish tarafdori bo'lganlar.

Uning asosiy namoyondalari va ularning xizmatlari quyidagilar:

1. Munavvarqori Abdurashidxonov – Jadidchilik harakatining asoschilaridan biri, yangi usuldagi maktablar tashkil etishda va o'qituvchilar tayyorlashda faol ishtirok etgan. U ma'rifat va islohotlarga katta e'tibor qaratgan.

2. Fitrat (Abdurauf Fitrat) – Adib va olim, Turkiston milliy mustaqillik g'oyalarini targ'ib qilgan va "O'zbek o'g'lonlari", "Chig'atoy gurungi" kabi asarlarida millatning kelajagi uchun kurashishga da'vat etgan.

3. Behbudiy (Mahmudxo'ja Behbudiy) – O'zbek yozuvchisi, dramaturg va publitsist, yangi usul maktablarini rivojlantirishga katta hissa qo'shgan. U o'z asarlarida jamiyatdagi muammolarni ochib bergan va islohotlarga chaqirgan.

4. Cho'lpon (Abdulhamid Sulaymon o'g'li) – O'zbek shoir va yozuvchisi, mustaqillik va ma'rifatparvarlik g'oyalarini asarlarida ko'tarib chiqqan. Uning she'r va hikoyalari milliy g'urur va ozodlik g'oyalariga yo'g'rilgan.

5. Abdulla Qodiriy – O'zbek yozuvchisi va dramaturgi, "O'tgan kunlar" va "Mehrobdan chayon" asarlari orqali o'zbek xalqining o'tmishi va milliy o'zligiga hurmatni uyg'otishga harakat qilgan.

Bu namoyondalar jadidchilik harakati orqali xalqni bilimli, mustaqil va zamonaviy jamiyat sari yo'naltirishga katta hissa qo'shdilar.

Abdulla Qodiriy (1894–1938) o'zbek adabiyotining taniqli namoyandalardan biri va zamonaviy o'zbek prozasining asoschilaridan biri hisoblanadi. U o'z asarlari orqali o'zbek xalqining ijtimoiy hayoti, tarixi va ma'naviy dunyosini ochib bergan. Uning mashhur asarlari orasida "O'tgan kunlar" va "Mehrobdan chayon" romanlari alohida o'rin tutadi.

Hayoti

Abdulla Qodiriy 1894-yilda Toshkent shahrida kambag'al hunarmand oilasida tug'ilgan.

Yoshligidan kitobga qiziqqan Qodiriy dastlab mahalla maktabida, so'ngra esa rus-tuzem maktabida ta'lim oladi. Keyinchalik u jadid maktabida tahsil olib, o'zbek, arab va rus tillarini o'rgangan. Yoshligida qiyinchiliklarni boshidan kechirgan Qodiriy yoshlikdan ijtimoiy muammolarga chuqur qiziqish bildiradi va adabiyot orqali millatga foyda keltirishga intiladi.

Ijodiy Faoliyati

Qodiriy o'z ijodini she'rlar va maqolalar yozishdan boshlagan, ammo tez orada nasriy asarlar yozishga e'tiborini qaratgan. Uning asosiy asarlari quyidagilar:

1. "O'tgan kunlar" (1926) – Abdulla Qodiriyning eng mashhur romanlaridan biri. Bu asar o'zbek adabiyotidagi birinchi tarixiy roman hisoblanadi. "O'tgan kunlar" romanida Qodiriy XIX asr oxiridagi o'zbek xalqining ijtimoiy hayoti, o'ziga xos urf-odatlar va an'alarini tasvirlab,

milliy ongini uygʻotishga chaqirgan. Asar Sodiq va Kumush obrazlari orqali oʻzbek xalqining sevgi, sadoqat va milliy qadriyatlariga eʼtibor qaratgan.

2. "Mehrobdan chayon" (1929) – Bu roman ham tarixiy asar boʻlib, unda Qodiriy ijtimoiy adolatsizlik, nohaqlik va zolimlikka qarshi kurash gʻoyalarini ilgari surgan. Roman bosh qahramoni Rafiq obrazida zulmga qarshi kurashayotgan yosh yigit tasvirlangan.

3. "Obid ketmon" – Bu qissa ham xalqning ijtimoiy hayoti va muammolarini tasvirlab beradi. Qodiriy bu asar orqali mustamlaka davridagi oʻzbek xalqining hayotini va qiyinchiliklarini ochib bergan.

Ma'naviy Ahamiyati va G'oyalari

Abdulla Qodiriy oʻz asarlarida milliy qadriyatlarni targʻib qilish, mustamlakachilikka qarshi kurashish va xalqni maʼrifatga chorlash gʻoyalarini ilgari surgan. U oʻz asarlari orqali milliy gʻurur, tarixga hurmat va zamonaviy taraqqiyotni uygʻunlashtirishni targʻib qilgan. Qodiriy ijodi oʻzbek xalqining ozodlik va mustaqillik gʻoyalariga yoʻgʻrilgan boʻlib, milliy ruhni uygʻotishga katta hissa qoʻshgan.

Qatagʻon Yillari va Halokati

1937-1938-yillardagi Stalin qatagʻoni davrida Abdulla Qodiriy "xalq dushmani" degan tuhmat bilan qamoqqa olinadi. Sovet tuzumi uchun xavfli deb topilgan va 1938-yilda otib oʻldirilgan. Qodiriy vafotidan keyin ham uning asarlari katta qimmatga ega boʻlib, zamonaviy oʻzbek adabiyotining boy merosi sifatida qadrlanadi.

Merosi

Bugungi kunda Abdulla Qodiriy oʻzbek adabiyotining klassik namoyondasi sifatida qadrlanadi. Uning asarlari koʻplab tillarga tarjima qilingan va yosh avlod uchun maʼnaviyat, tarix va madaniyat manbai boʻlib xizmat qilmoqda. Uning nomi bilan atalgan koʻchalar, maktablar va teatrlar mavjud. Qodiriy oʻzining ijodiy merosi orqali oʻzbek xalqining milliy ongini yuksaltirishda ulkan hissa qoʻshgan shaxs sifatida eʼtirof etiladi. Munavvar qori Abdurashidxonov (1878–1931) — oʻzbek jadidchilik harakatining taniqli arboblardan biri, oʻqituvchi, pedagog, publitsist va jamoat arbobi. U taʼlim tizimini yangilash va milliy uygʻonishga hissa qoʻshgan, Turkistonda yangi usuldagi maktablarni tashkil etishga katta eʼtibor qaratgan shaxs hisoblanadi. Munavvar qori jadidchilik harakatining bosh yetakchilaridan biri boʻlib, oʻzbek xalqining madaniy-maʼrifiy rivojlanishiga ulkan hissa qoʻshgan.

Hayoti va Taʼlimi

Munavvar qori Abdurashidxonov 1878-yilda Toshkentda tugʻilgan. U Toshkentdagi madrasa taʼlimini olgan va diniy bilimlarni egallash bilan birga, zamonaviy fanlarni oʻrganishga

katta qiziqish bildirgan. Yoshligidan o'qimishli va ma'rifatparvar shaxs sifatida tanilgan Munavvar qori zamonaviy ta'lim uslublari o'rganish va amaliyotga tatbiq etishga intilgan.

Ta'lim va Ma'rifat Sohasidagi Faoliyati

Munavvar qori Abdurashidxonov o'z faoliyatini ta'lim tizimini isloh qilish, savodsizlikni bartaraf etish va zamonaviy bilimlarni jamiyatga yoyishga bag'ishladi. U jadid maktablarini tashkil etish orqali yosh avlodga zamonaviy fanlarni o'rgatish va ularni ma'rifatli qilishga intilgan.

1901-yilda Munavvar qori Toshkentda o'zining birinchi yangi usuldagi maktabini ochdi.

Bu maktabda u arab alifbosi asosida o'qitish bilan birga matematika, geografiya, tarix kabi fanlarni ham o'qitishni yo'lga qo'ydi. Munavvar qorining maktablari qisqa vaqt ichida o'zbek xalqida mashhur bo'lib ketdi va uning ta'limga bo'lgan yangicha yondashuvi keng ommaga namuna bo'ldi.

Ijtimoiy va Siyosiy Faoliyati

Munavvar qori jadidchilik harakatining boshqa yetakchilari bilan birgalikda Turkistonda milliy uyg'onish va siyosiy o'zgarishlarni amalga oshirishga intilgan. U jadidlar yetakchisi sifatida o'z davrining muhim siyosiy voqealarida faol ishtirok etgan. 1917-yilda Oktyabr inqilobidan so'ng, Turkiston muxtoriyati e'lon qilinganda Munavvar qori uning faol himoyachilaridan biri bo'lib chiqdi va milliy o'zlikni anglash harakatida yetakchi rol o'ynadi.

Matbuot va Publitsistika Faoliyati

Munavvar qori o'zbek xalqini ma'rifatga chaqirish, ularning o'zini anglashiga yordam berish maqsadida matbuotda ham faol ishlagan. U 1906-yilda Toshkentda birinchi o'zbek gazetasi — "Xurshid" gazetasini tashkil etadi. Bu gazeta Turkistonda milliy uyg'onish va ma'rifatparvarlik g'oyalarini targ'ib qilishda muhim rol o'ynagan. Munavvar qori keyinchalik "Najot" gazetasini ham nashr etishga rahbarlik qilgan va ushbu nashrlar orqali o'zbek xalqini savodxonlikka chorlash, yangi bilim va g'oyalarga rag'batlantirishga intilgan.

Sovet Hukumatining Qatag'oni va Vafoti

Munavvar qori Abdurashidxonovning milliy uyg'onish harakati va mustaqillik uchun kurashi sovet hokimiyatiga yoqmagani. U sovet hukumatiga qarshi "xalq dushmani" sifatida ko'rilib, qatag'onga uchragan. 1931-yilda u repressiya qilinib, qatl etiladi.

Merosi

Munavvar qori Abdurashidxonovning ma'rifatparvarlik faoliyati va milliy uyg'onish uchun qilgan xizmatlari bugungi kunda katta ahamiyatga ega. U o'zbek xalqining ma'naviy va madaniy rivojlanishiga katta hissa qo'shgan va uning harakatlari hozirgi kunlarda ham milliy qadriyatlar va ma'rifatni rivojlantirish yo'lida o'rnak sifatida xizmat qilmoqda. Munavvar qori

xalq orasida o'zining ma'rifatparvarligi, ta'lim sohasidagi islohotlari va mustaqillik g'oyalari bilan abadiy hurmat qozongan.

Abdulhamid Cho'lpon (1897–1938) - taniqli o'zbek shoiri, yozuvchi va dramaturg bo'lib, milliy uyg'onish davrining yorqin namoyondalaridan biridir. Cho'lpon o'z asarlari orqali ozodlik, milliy g'urur va ma'rifatparvarlik g'oyalarini targ'ib qilgan. U o'zbek adabiyotida lirik she'riyatning rivojiga katta hissa qo'shgan va xalqning mustaqillik uchun intilishlarini aks ettirgan.

Hayoti

Abdulhamid Cho'lpon 1897-yilda Andijon shahrida savdogar oilasida tug'ilgan.

Yoshligidan adabiyot va she'riyatga qiziqqan. O'qishni eski maktabda boshlagan, keyinchalik Andijondagi rus-tuzem maktabida o'qib, rus tilini o'rgangach, rus adabiyoti va dunyo madaniyatiga qiziqishi ortgan. Bu uni ijodiy izlanishlar qilishga undagan.

Ijodi

Cho'lpon o'z ijodiy faoliyatini dastlab she'rlar yozishdan boshlagan va ko'plab lirik asarlar yaratgan. Uning ijodida sevgi, erkinlik, milliy ong va xalq dardlari asosiy mavzular sifatida ko'tarilgan. Cho'lponning she'rlari xalq orasida katta mashhurlikka ega bo'lib, o'z davri uchun erkinlik, ozodlik va milliy uyg'onishga chaqiruvchi asarlar hisoblangan.

Asarlari va ularning mazmuni:

1. She'rlari – Cho'lponning ko'plab she'rlari o'zbek adabiyotida yangi lirik ohangni shakllantirdi. Uning asarlari orasida "Kecha va kunduz", "Buloqlar", "Erkinlik" kabi mashhur she'rlari bor. Bu she'rlarda Cho'lpon erkinlik, insoniylik va milliy g'ururni tarannum etadi.

2. "Kecha va kunduz" (1936) – Cho'lponning yagona romani bo'lib, unda o'zbek xalqining qiyinchiliklari va ularning erkinlikka intilishi tasvirlangan. Roman bosh qahramoni Otabekning hayoti orqali Cho'lpon xalqning og'ir hayoti, zulm va adolatsizlikka qarshi kurashini aks ettiradi.

Roman o'zbek xalqining madaniy va ma'naviy qiyofasini ochib beradi.

3. Dramatik asarlari – Cho'lpon bir nechta dramalar ham yaratgan. "Yorqinoy" dramasi o'z davrining o'ziga xos ijtimoiy va ma'naviy muammolarini ochib beruvchi asar bo'lib, u erkinlik va milliy uyg'onish g'oyalariga yo'g'rilgan.

4. Tarjimalari – Cho'lpon G'arb va rus adabiyotining mashhur asarlarini o'zbek tiliga tarjima qilishda ham faol ishtirok etgan. U Shekspirning "Hamlet", Pushkinning "Dubrovskiy" kabi asarlarini o'zbek tiliga tarjima qilgan. Bu asarlar o'zbek kitobxonlari uchun yangi dunyo madaniyati bilan tanishish imkoniyatini yaratgan.

Cho'lpon ijodining xususiyatlari

Cho'lpon o'z asarlarida xalqning og'ir hayotini, ularning ozodlikka bo'lgan intilishini chuqur va ta'sirchan ifoda etgan. Uning ijodida romantik lirik ohang bilan birga, zamonaviy

muammolar, milliy g'urur va erkinlik istagi yuksak darajada ifoda etilgan. Cho'lpon she'riyatida o'z davri ruhiyatini, millat dardini, xalqning mustamlaka zulmidan qutulish umidini ko'rish mumkin.

Siyosiy qatag'on va vafoti

1937-yilda Abdulhamid Cho'lpon "xalq dushmani" deb tuhmat bilan qamoqqa olinadi va 1938-yilda otib o'ldiriladi. Stalin qatag'onlari davrida milliy uyg'onishga intilgan ko'plab ziyolilar qatori Cho'lpon ham repressiyaga uchragan. Uning ijodi uzoq vaqtgacha rasmiy adabiyotda tan olinmagan va faqat 1956-yilda qayta oqlangan.

Merosi va ahamiyati

Cho'lpon o'zbek adabiyotida milliy ruhni uyg'otishga, xalqni ozodlik va erkinlikka chorlagan muhim ijodkor sifatida tarixda o'chmas iz qoldirgan. Bugungi kunda Cho'lpon ijodi o'zbek madaniy merosining ajralmas qismi hisoblanadi. Uning asarlari yoshlarga milliy qadriyatlarni o'rgatishda va adabiy an'analarni davom ettirishda katta ahamiyatga ega bo'lib qolmoqda.

Abdurauf Fitrat (1886–1938) – o'zbek yozuvchisi, olimi, ma'rifatparvari va siyosatchisi, jadidchilik harakatining yetakchi namoyandalaridan biri hisoblanadi. Fitrat o'z davrining ma'rifatparvarlik va milliy uyg'onish g'oyalarini olg'a surgan shaxs bo'lib, o'zbek adabiyoti, madaniyati va milliy g'ururini rivojlantirishda katta rol o'ynagan. Uning ijodi o'zbek adabiy tilini shakllantirish va boyitishda, zamonaviy adabiyotning rivojlanishida ulkan ahamiyat kasb etadi.

Hayoti

Abdurauf Fitrat 1886-yilda Buxoroda ziyoli oilada tug'ilgan. Yoshligida diniy va ilmiy ta'lim olishga katta e'tibor qaratilgan. U Buxoroda madrasada o'qigan, keyinchalik jadidchilik g'oyalari ta'sirida Istanbulga tahsil olish uchun yo'l olgan. Istanbuldagi tahsili davomida Fitrat islom dunyosi va G'arb madaniyati bilan tanishib, o'zini taraqqiyot va ma'rifat yo'liga bag'ishlashga qaror qilgan. U turkiy va islomiy uyg'onish g'oyalarini chuqur o'zlashtirib, Buxoroga qaytgach, ma'rifatparvarlik va islohotlar bilan shug'ullangan.

Ijodi

Fitrat o'z ijodida milliy uyg'onish, ozodlik, adolat va ma'rifat g'oyalarini ilgari surgan. U asarlarida o'zbek xalqining tarixi, madaniyati va ijtimoiy muammolarini ko'tarib chiqqan. Fitrat she'riyat, dramaturgiya, adabiyotshunoslik, tilshunoslik va falsafa kabi ko'plab sohalarda faoliyat yuritgan.

Asarlari va ularning mazmuni:

"Sayyohi hindi" – Bu asarda Fitrat Hindistondan kelgan sayyohning Buxoroga kelib, u yerda uchraydigan zulm va qoloqlikni kuzatishi haqida hikoya qiladi. Asar orqali u o'sha davr

Buxoro amirligi hokimiyati va uning islohotlarga qarshi bo'lgan munosabatini tanqid qiladi. Bu asar Fitratning ozodlik va islohotlarni qo'llab-quvvatlash g'oyalarini aks ettiradi.

"Chig'atoy gurguni" – Fitratning bu asari adabiy til va uslub borasidagi qimmatli ishlaridan biri bo'lib, unda u o'zbek adabiy tilining rivoji va milliy adabiyotning shakllanishiga katta hissa qo'shgan. Bu asarda u o'zbek tilining boyligini va milliy adabiyotni rivojlantirish zarurligini ta'kidlagan.

"Abulfayzxon" – Bu drama Fitratning tarixiy mavzuga bag'ishlangan asarlaridan biri bo'lib, unda milliy g'urur, ozodlik uchun kurash va Buxoro amirligi tarixidagi muhim voqealar tasvirlangan.

"Rahbari najot" – Ushbu asarda Fitrat islomiy ma'rifatparvarlik g'oyalarini ilgari suradi. U musulmon xalqini ilm olishga, jahon taraqqiyotiga qo'shilishga va o'zligini anglashga undaydi.

Asarda ilm-fan va diniy bilimlarning uyg'unligi haqida so'z boradi.

"O'zbek adabiyoti" – Bu Fitratning adabiyotshunoslikka oid asari bo'lib, unda u o'zbek adabiyoti tarixi va uslubini yoritadi. Bu asar orqali Fitrat o'zbek tilining rivoji, adabiyotning milliy xususiyatlari va ularning ahamiyatini ifodalab bergan.

Ma'rifiy faoliyati va Jadidchilik

Fitrat o'z davrining ilg'or ziyolilaridan biri sifatida jadidchilik harakatining faol qatnashchisi bo'lgan. U Buxoroda, keyinchalik esa Toshkentda jadidlar maktablarini tashkil etishga yordam bergan. U yangi usuldagi maktablar uchun darsliklar tayyorlash, o'quvchilar uchun qo'llanmalar yozish bilan shug'ullangan. Fitrat ma'rifat va madaniyat orqali millatning ravnaq topishiga ishongan va shu yo'lda harakat qilgan.

Fitratning ijodi va ma'rifiy faoliyati o'zbek xalqini yangicha tafakkurga, zamonaviy bilimlarga va milliy uyg'onishga chorlagan. U o'z asarlarida xalqni o'zligini anglashga, ozodlik va adolat uchun kurashga undagan. Fitratning asarlari millat uchun ogohlik qo'ng'irog'i bo'lib xizmat qilgan.

Siyosiy faoliyati va Qatag'on yillari

Fitrat 1917-yilda Buxoro inqilobidan so'ng Buxoro Xalq Sovet Respublikasi hukumatida faoliyat yuritib, madaniyat va ma'rifat sohasida ishlagan. Biroq keyinchalik sovet rejimi Fitratning milliy uyg'onish va islohotlarga qaratilgan qarashlarini xavf sifatida qabul qilgan. Sovet davrida Fitrat bir necha marta "millatchi" va "xalq dushmani" sifatida ayblanib, qamoqqa olindi.

1937-1938-yillardagi qatag'onlar davrida Fitrat "xalq dushmani" sifatida qamoqqa olinadi va 1938-yilda qatl etiladi. Uning qatag'on qilinishi sovet tuzumi tomonidan milliy uyg'onish va ma'rifatparvarlik harakatlariga berilgan zarba bo'ldi.

Merosi va Ahamiyati

Abdurauf Fitratning ijodiy va ma'rifiy merosi hozirgi kunda o'zbek madaniyati va ma'naviyatining ajralmas qismi hisoblanadi. Fitrat o'z asarlari orqali millatning ma'naviy yuksalishiga, o'zligini anglashiga va jahon madaniyatiga qo'shilishiga katta hissa qo'shdi.

Bugungi kunda Fitratning asarlari qayta chop etilib, yoshlar uchun ma'rifiy va ma'naviy manba sifatida o'rganilmoqda.

Fitrat o'zbek adabiyotida milliy uyg'onish g'oyalarini ilgari surgan, millatning madaniy va ijtimoiy rivojlanishiga hissa qo'shgan va xalqni o'zligini anglashga chorlagan ulug' shaxs sifatida e'tirof etiladi. Uning asarlari hozirgi kunda ham katta ahamiyatga ega va o'zbek xalqining milliy g'ururini yuksaltirishda xizmat qilmoqda.

Mahmudxo'ja Behbudi (1875–1919) – taniqli o'zbek jadidchisi, ma'rifatparvari, siyosiy va jamoat arbobi, yozuvchi, dramaturg, jurnalist va o'qituvchi bo'lib, jadidchilik harakatining yirik namoyandalaridan biri sanaladi. Behbudi Turkiston o'lkasida zamonaviy ta'lim tizimini shakllantirish, milliy uyg'onishni targ'ib qilish, xalqni ma'rifat bilan rivojlantirish g'oyalari yo'lida fidoyilik bilan xizmat qilgan.

Hayoti

Mahmudxo'ja Behbudi 1875-yilda Samarqandda, ilmiy va ziyoli oilada tug'ilgan.

Yoshligidan diniy ta'lim olib, arab, fors, rus tillarini o'rgangan va adabiyot, tarix, din sohalarida chuqur bilimga ega bo'lgan. U diniy bilimlarni rivojlantirish bilan birga zamonaviy bilimlarni ham egallashga intilgan. Hajj safarida u G'arb va Sharq davlatlari bilan tanishib, ta'lim va madaniyat borasidagi ilg'or yutuqlarga guvoh bo'lgan, bu esa unda jadidchilik g'oyalari nisbatan qiziqish va rag'bat uyg'otgan.

Ma'rifiy va Ijtimoiy Faoliyati

Behbudi Turkiston jadidchilik harakatining asoschilaridan biri sifatida ma'rifat va ta'lim orqali jamiyatni rivojlantirishga qaratilgan dasturlar ishlab chiqqan. U xalq orasida savodsizlikni tugatish, zamonaviy fanlarni o'rgatish, madaniyat va tilni rivojlantirish zarurligini ta'kidlab kelgan.

1903-yilda u Turkistonda ilk yangi usuldagi maktablardan birini tashkil etadi. Behbudi yangi usuldagi maktablarda dunyoviy fanlar, matematika, geografiya, tabiiyot kabi zamonaviy fanlarni o'qitishni joriy etgan. U o'quvchilarga yangi zamon ilmlarini yetkazish uchun yangi darsliklar yaratish va o'qituvchilarni tayyorlashga katta e'tibor bergan.

Ijodi

Mahmudxo'ja Behbudiyning ijodi o'zbek xalqini uyg'otish, milliy ongi va g'ururini shakllantirishga qaratilgan. Uning asarlari siyosiy va ijtimoiy fikrlarni ifoda etgan, jamiyatdagi muammolarni ochib bergan va o'zbek xalqining ma'rifat sari intilishini kuchaytirgan.

Mashhur asarlari:

"Padarkush" – Behbudiyning eng mashhur dramasi bo'lib, "Padarkush" (Ota qotili) nomi bilan tanilgan. Ushbu pyesada o'qimagan, madaniyat va ma'rifatdan yiroq bo'lgan yosh avlodning qanday qilib tubanlashuvi va ma'naviy buzilish yo'liga kirishi hikoya qilinadi. Behbudi bu asar orqali xalqni ma'rifat va ta'limga da'vat etadi, ilmning ahamiyatini ta'kidlaydi.

Maqolalari va publitsistik asarlari – Behbudi gazeta va jurnallarda Turkistonning ijtimoiy va siyosiy muammolariga bag'ishlangan ko'plab maqolalar yozgan. U "Turkiston viloyatining gazetasi" va "Sadoyi Turkiston" kabi nashrlarda o'z maqolalarini e'lon qilib, xalqni ma'rifatga chorlash va milliy uyg'onish g'oyalarini targ'ib qilgan.

"O'qituvchiga yo'llanma" – Bu Behbudiyning muhim asarlaridan biri bo'lib, unda u o'qituvchilarga qanday qilib yangi avlodni tarbiyalash va ma'rifat yo'liga yo'llash borasida tavsiyalar beradi. Behbudi o'qituvchining jamiyatdagi o'rnini yuqori baholagan va ularni o'z vazifalarini sidqidildan bajarishga undagan.

Matbuot Faoliyati

Behbudi O'rta Osiyoda dastlabki o'zbek matbuotini tashkil etganlardan biridir. U xalqning savodini ochish, ularni siyosiy va ijtimoiy voqealar bilan tanishtirish uchun gazeta va jurnallar chiqarishni boshlagan. Behbudi 1913-yilda Samarqandda "Oyna" nomli jurnalni tashkil etadi. Bu jurnal millatni ma'rifatga chorlovchi maqolalar, tarixiy, ilmiy maqolalar va yangiliklar bilan boyitilgan bo'lib, xalq orasida katta qiziqish uyg'otgan.

Siyosiy Faoliyati va Jadidchilik Harakati

Behbudi jadidchilik harakatining yetakchilaridan biri sifatida Turkistonda ijtimoiy, siyosiy va madaniy islohotlar olib borishga intilgan. U Buxoro, Xiva va Qo'qon kabi joylarda milliy uyg'onish va ma'rifat g'oyalarini yoyish uchun ko'p mehnat qilgan. Behbudi o'z davrining ilg'or ziyolilari bilan hamkorlik qilib, o'zbek millatini zamonaviy jamiyatlar qatoriga olib chiqishga intilgan.

Qatag'on yillari va Vafoti

Mahmudxo'ja Behbudiyning milliy uyg'onishga bo'lgan intilishi va mustaqillikka bo'lgan harakatlari sovet hokimiyatiga yoqmagan. 1919-yilda Behbudi qamoqqa olinib, "bosmachi"lar bilan aloqada bo'lgani haqida ayblanib qatl etilgan. Uning qatl etilishi sovet hukumatining o'zbek xalqining milliy uyg'onish harakatlariga qaratilgan zarbalaridan biri bo'ldi.

Merosi va Ahamiyati

Behbudi o'zbek milliy uyg'onish harakatining buyuk namoyandasi bo'lib, o'zbek adabiyoti va madaniyatida o'z o'rniga ega. Uning millatparvarlik faoliyati, ijodi va jasorati o'zbek

xalqining ma'naviy merosi hisoblanadi. Bugungi kunda Behbudiy asarlari va uning hayoti yoshlar uchun o'rnak va ilhom manbai sifatida o'rganilmoqda.

Behbudiy xalqni o'zligini anglashga, ozodlik va ma'rifatga yetaklash uchun kurashgan, milliy uyg'onishning yorqin timsoli bo'lgan ulkan shaxs sifatida tarixda o'chmas iz qoldirdi.

Uning asarlari va merosi hozirgi kunda ham xalq uchun qimmatli va dolzarb bo'lib qolmoqda.

Jadidchilik harakati bugungi davrda ham juda katta ahamiyatga ega, chunki u o'zbek milliy uyg'onishining va ma'rifatparvarlikning asosi hisoblanadi. Jadidlar ma'rifat, ta'lim, milliy o'zlikni anglash, ilg'or ilm-fan va madaniyat g'oyalarini oldinga surgan. Ularning harakati hozirgi o'zbek jamiyatining ma'naviy va madaniy taraqqiyotida kuchli o'rin egallaydi va quyidagi jihatlarda o'z aksini topmoqda:

Milliy O'zlikni Anglash va G'ururni Tarbiyalash

Jadidchilik harakati o'zbek millatini milliy o'zligini anglash va o'z tarixidan faxrlanishga undagan. Bugungi kunda ham o'z milliy qadriyatlarimizni asrab-avaylash va uni targ'ib qilish, yosh avlodni o'zlikka hurmat ruhida tarbiyalashda jadidlarning qarashlari katta ahamiyat kasb etmoqda. Hozirda maktab va universitetlarda, shuningdek, madaniy tadbirlarda milliy qadriyatlarni rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda, bu esa jadidlar merosining davom etayotganligini ko'rsatadi.

Ta'lim va Ma'rifatni Yuksaltirish

Jadidlar yangi usuldagi maktablarni ochish, dunyoviy ilmlarni o'rganishga chaqirgan va ta'limni taraqqiyotning kaliti sifatida ko'rganlar. Bugungi kunda o'zbek jamiyati va hukumat ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, ilm-fanni rivojlantirish va yangi texnologiyalarni joriy etishga katta e'tibor bermoqda. Zamonaviy ta'lim islohotlari va maktablarda turli innovatsion usullardan foydalanish jadidchilik g'oyalarining davomidir.

Ma'rifatparvarlik va Ilm-Fan

Jadidlar ilmsizlik va savodsizlikka qarshi kurashgan, xalqni ilm-fan, san'at, adabiyot orqali rivojlantirishga intilgan. Hozirgi o'zbek jamiyatida ilm-fanni targ'ib qilish, kitobxonlik madaniyatini oshirish, fan va texnologiya sohalarida yangiliklar qilish orqali iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishga erishish jadidchilik g'oyalarining davom etayotganligini ko'rsatadi.

Axloqiy va Ma'naviy Tarbiya

Jadidlar yoshlarni ma'naviy jihatdan yetuk, axloqiy jihatdan barkamol qilishni maqsad qilib qo'yganlar. Hozirgi vaqtda o'zbek jamiyatida axloqiy qadriyatlarni tiklash, ma'naviy tarbiya va odob-axloq qoidalarini yoshlar orasida keng targ'ib qilish ham jadidlarning maqsad va

intilishlariga mos keladi. Davlat va jamiyatning yoshlar tarbiyasida axloqiy qadriyatlarni birinchi o'ringa qo'yishi jadidchilikning yana bir muhim yutug'i hisoblanadi.

Matbuot va So'z Erkinligi

Jadidlar millatning o'z fikrini erkin ifoda etishi, axborot olish huquqini qo'llab-quvvatlagan va matbuotni rivojlantirishga katta e'tibor berganlar. Bugungi kunda ham O'zbekiston matbuoti erkinligi, xalqning ovozi bo'lishi va jamiyatdagi ijtimoiy masalalarni ko'tarib chiqishida jadidlarning bu g'oyalari davom etmoqda. Internet, ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalari orqali jamiyatda ochiqlik va tanqidiy fikrlash shakllanib bormoqda.

Jamiyat Taraqqiyoti va Islohotlar

Jadidlar Turkistonni iqtisodiy va madaniy rivojlangan zamonaviy jamiyat sifatida ko'rishni xohlagan va bunga intilganlar. Bugungi kunda ham O'zbekistonda iqtisodiy va siyosiy islohotlar, davlatni modernizatsiya qilish, chet el bilan hamkorlikni rivojlantirish kabi yo'nalishlarda ulkan o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Bu o'zgarishlar va islohotlar, mamlakatni jahon hamjamiyatida yetakchi o'rinlardan biriga olib chiqishga qaratilgan sa'y-harakatlar jadidchilikning rivojlanayotgan ko'rinishidir.

Xulosa

Jadidchilik harakati bugungi O'zbekistonda milliy g'oya, ma'rifatparvarlik, ta'lim, axloqiy tarbiya va zamonaviy rivojlanish uchun mustahkam asos bo'lib xizmat qilmoqda. Jadidlarning g'oyalari va maqsadlari xalqimizning o'zligini anglashida, milliy o'ziga xoslikni asrab-avaylashda va jamiyatni taraqqiyot sari yetaklashda katta ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, jadidchilik hozirgi kunda ham o'zining dolzarbligini saqlab qolgan va milliy tiklanish yo'lidagi muhim yo'nalishlardan biri bo'lib qolmoqda.

REFERENCES

1. O'zbekiston Tarixi Q.Usmonov "O'qituvchi " 2017
2. "O'zbek adabiyoti tarixi" 1998
3. "Tarix va bugun" Akbar Zokirov
4. <https://www.ziyouz.com/kutubxona>.